

○ کتاب سال شیدا
○ گردآورنده، محمدرضا لطفی
○ کتاب خورشید، ۱۳۸۱

کتاب حاضر، پنجمین کتاب سال شیداست که تحت نظر محمدرضا لطفی منتشر می‌شود. جلد اول آن در سال ۱۳۷۱، ابتدا در آمریکا و سپس در ایران منتشر شد و هدف خود را تداوم حیات موسیقی با تکیه بر نوآوری قرار داد، نوآوری که می‌بایست ریشه در شناخت داشته باشد. این مجموعه را می‌توان گامی جهت یاری رساندن و تقویت فرهنگ تحقیق دانست. اثر حاضر امیداست که موفق شده باشد پس از چند سال منبع پژوهشی درخوری در اختیار علاقه‌مندان قرار دهد. فهرست مقالات مندرج در چهار کتاب سال شیدا در پایان این مجلد آورده شده است.

نیم قرن آوای دوست، نگاهی است به زندگی استاد کسایی به نگارش و تحقیق محمدرضا لطفی که بخش اول این کتاب را به خود اختصاص داده است. مقاله حاضر متشکل از چند قسمت است: شرایط تاریخی ایران، شرایط فرهنگ قومی و شرایط خانوادگی مرحوم کسایی و عوامل رشد وی، علاقه او به ادبیات، ورزش، عرفان، فرهنگ و سیاست، تأثیر هنری و شخصیتی و بازتاب آن بر دیگران و سرانجام مکتب نی استاد و مختصات فنی و هنری ساز وی.

در بخشی از این مقاله آمده است: «کسایی را می‌توان موسس مکتب نی در ایران دانست که اتفاقاً تمام ملی است. این نکته ناچیزی نیست. اما نمی‌توان در این عرصه هنرمندانی همچون بنان، مجد، شهناز، قوامی، شهیدی و شجریان را که بسیار خوب می‌خوانند و می‌نوازند، بنیانگذار مکتبی دانست، بلکه آنان مانند هر هنرمندی سیاق فردی خود را دارند و پس از خود جای پای به عنوان موسس مکتب باقی نمی‌گذارند. کسایی مکتبی را بنیان نهاده، چرا که همه از او پیروی می‌کنند، آن هم نه در این چند سال اخیر بلکه بیش از نیم قرن. این مشابهت را می‌توان در تأثیر حبیب سمعی دید که ایشان نیز سر فصل جدیدی در مکتب سنتورنوازی ایجاد کردند.»

در مقاله دوم تحت عنوان مکتب آواز در اصفهان که پیش از این در کتاب یادنامه‌ی تاج به اهتمام منوچهر قدسی چاپ شده، محمدرضا لطفی به شیوه آوازخوانی تاج اصفهانی پرداخته است. شیوه‌ای متأثر از مکتب اصفهان که برای اصول انتخاب شعر، تلفیق شعر و موسیقی، ابداع و تنوع ملودی، ادوات و تنوع تحریر، جمله‌بندی، همسازی (همنوایی با خواننده)، ابداع (خلاقیت) اهمیت قابل است.

لطفی معتقد است تاج اصفهانی به مثابه آخرین بازمانده این مکتب همواره کوشید ارزش‌های گفته شده را سینه به سینه به شاگردان منتقل کند و این نکات را در شیوه آوازخوانی‌اش نیز مراعات کند. در واقع آنچه هنرمندان مکتب اصفهان را از دیگر هنرمندان مکاتب دیگر متمایز می‌کند همانا ظریف‌اندیشی و دقیق‌نگری آنان نسبت به مسائل پیرامونشان است. فرهنگی که در بافت سنتی مردم اصفهان سابقه‌ای طولانی دارد.

شناخت سیستم دستگاهی ردیف (قسمت دوم) به تحقیق محمدرضا لطفی مقاله سوم کتاب را تشکیل می‌دهد. وی در کتاب چهارم با اشاره به مختصات موسیقی دستگاهی ردیف و عنوان اینکه درجات گوناگون یک دستگاه ردیف شده که تحت عنوان ردیف میرزاها (میرزا عبدالله و میرزا حسینقلی) با روایت استادان مسلم، برومند و شهنازی به دست ما رسیده و دارای محور اصلی و فرعی است، با بررسی محور اصلی در قسمت پیشین حال به بررسی مدارهای فرعی ردیف میرزاها پرداخته است. مدارهایی که موسیقی ما را دستگاهی - نه مقامی - کرده است.

در مقاله ضرب در موسیقی دستگاهی ایران لطفی معتقد است برای درک بهتر و درست‌تر ضرب در موسیقی دستگاهی ابتدا باید تکلیف کوچکترین واحد زمانی بین دو صدا یا دو تقسیم را روشن کرد که بنیادی‌ترین وسیله‌ی شناخت ضرب‌های آداری در موسیقی ایران است. وی سپس در گفت‌وگویی که با دکتر محمد عبدالوهاب فتاح آهنگ‌ساز معاصر و عضو هیأت علمی دانشگاه قاهره در شهر زوریخ سوییس و با همکاری خانم‌ربه‌کا جلیلی صورت داده می‌گوید هنگامی که با این آهنگ‌ساز صحبت می‌کردم، دانستم که چقدر شرایط ما در زمینه‌ی موسیقی غربی و ایرانی مشابه یکدیگر است، با این تفاوت که آنها حداقل در زمینه موسیقی غربی راهشان را هموارتر کرده‌اند و سیر تاریخی‌شان به دلیل انقلاب قطع نشده که خود نکته‌ی سودمندی است.

در این گفت‌وگو زندگی هنری جمال عبدالرحیم استاد عبدالوهاب و نقش وی در تغییر نگرش او، آموزش موسیقی در مصر، نحوه برخورد و نگاه آنان به فرهنگ و موسیقی مصر به هنگام حضور در غرب، علت استفاده مکرر از عواملی چون اصوات غیرموسیقایی، تلفیق موسیقی تنال با آنتال و مقامی عرب و... مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. مقالات دیگر عبارت‌اند از:

- فشارهای روانی نزد موسیقی‌دانان / دکتر سوزان الزن زون / ترجمه الیکا جلیلی که نویسنده سعی دارد نشان دهد چگونه یک نوازنده کلاسیک غربی اعتماد خود را بر روی صحنه از دست می‌دهد.

- پیدایش زبان و موسیقی / ب. ج. لومان / ترجمه امیر شیخ‌زادگان که کوشش می‌شود تا در تأیید نظریه هم‌ریشه بودن زبان و موسیقی شواهدی به دست داده شود.

- موسیقی و نیم‌کره‌های مغز / جیمز شریو / ترجمه رویا بهرامی